THE SPIRITUAL BODY AND THE THEME OF THE MIRROR IN HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU'S SHORT PROSE

Mihaela STANCIU (VRAJA)
Technical Construction University of Bucharest

Abstract: From the first texts she publishes, Hortensia Papadat-Bengescu inserts fragments about the theory of the spiritual body, a topic she developped in her later prose, which highlights the materiality of the soul. Also in her early prose, one of the key-elements by which the character comes into contact with the soul, as if it were a revealing meeting, is the mirror. The theme of the mirror represents meditation, introspection, means of reflection and it derives from the glance, which most of the times doesn't assign women a favorable role, but it interestedly captures her mentality as a round topic.

Keywords: spiritual body, glance, the theme of the mirror, short prose, introspection.

Dupa cum menţionează Elena Zaharia-Filipaş, „expresia *trup sufletesc* apare la Arghezi într-un articol din *Seara*, 1914, scris cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu. E foarte probabil ca Arghezi s-o fi luat din textele religioase, căci el atribuie aurei sacre a marelui poet o mireasmă asemănatoare a celei emanate de sfinţi: «…Eminescu, al carui trup sufletesc îmbălsămează toată arta între Aldebaran şi Terra… şi la Hortensia Ppadat-Bengescu ideea de *trup sufletesc* traduce un impuls spiritualist, dar într-o accepţie laică»".[1] Conceptul pune în lumină materialitatea sufletului care în viziunea scriitoarei capată forma si trup; în acest sens în proza scurtă, Hortensia Papadat-Bengescu face adevărate pledoarii atunci când vorbeşte despre moartea sufletului pentru că, în fond: „Ce e oribil de urmărit şi de privit […] e chipul sufletului, zbaterea lui, arderea, usturimea si vaietul lui, până a murit, plâns de chiar acel care-l purta, acel care, după ce vasul e gol şi sec, îl sparge, cum aruncăm sticla din care s-a isprăvit parfumul sau licoarea. E o moarte ca celelalte, cu boala şi agonie lungă, dar în loc să fie a vreunui organ, e a sufletului. Aşa cum agonia stinge până la ultima picatură viaţa, până sfârâie în apa untdelemnul din candela trupului, aşa palpită şi fâlfâie lumina sufletului, până ce ultima licărire se stinge".

Dacă în proza din prima etapă senzaţiile trupului şi ale sufletului fuzionează, observăm că în cea obiectivă se instalează disocierea acestora. Aşadar, „doctorul Rim avea un trup sufletesc care contrazicea pe celălalt. Araraori cele două trupuri se suprapuneau desăvârşit, dar un aşa de mare contrast era totuşi ceva rar". (*Concert din muzică de Bach*)

Personajele feminine din proza scurtă a Hortensiei Papadat-Bengescu sunt „foarte aproape de ego-ul auctorial, sau chiar coincizând cu acesta. Bianca, Adriana, Alisia, Manuela sunt ipostaze feminine derivate din structura sufletească a autoarei şi se înscriu în acelaşi tipar: femeia singuratică, contemplativă (*lunatică*), narcisistă, excesivă în reacţii. Personajul are o consistenţă epică minimă, semiplasmatică, desfăşurându-se numai ca existent lăuntrică, pe o paletă foarte largă de trăiri, de la exaltarea vitalităţii şi a dorinţei de dragoste, până la mortificare".[2] Hortensia Papadat-Bengescu este cea care se ascunde în spatele acestui personaj sau se transpune în pielea lui; în definitiv, femeile din proza scurta a ei nu sunt decât forme de reîncarnare perpetuă ale aceleiaşi autoare în cazul căreia scrisul capătă funcţie terapeutică. Într-un fel sau altul, naratoarea îşi caută salvarea în cititor şi apelează la diferite

[1] Elena Zaharia-Filipaş: *Studii de literatură feminină*, Editura Paideia, Bucureşti, 2004,p. 48.
[2] *Ibidem*, p. 51.

BDD-A22052 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

instrumente care canalizează atenţia lectorului către profunzimea sufletească. Chiar şi la personajele din romane, „mai importante decât figurile sunt stările sufleteşti, procesele morale, sentimentele umane, nevrozele, a căror monografie autoarea o face”.[3]

Atunci când are ocazia să ţină în mână oglinda Manuelei „cea cu mâner de os”, uitându-se în ea nu-şi vede chipul, ci doar o baltă de plictiseală; atunci, Alina îşi aminteşte că Manuela „avea obicei să repete că poartă cu ea neîncetat o oglindă în care se priveşte ”. (*Femeia în faţa oglinzii*) In definitiv, oglinda trce personajul prin toate vămile, pentru că „oglinda nu flatează, dimpotrivă! Mărturisindu-te, te vezi şi te dorești altul de cât te vezi.

Pe măsura ce-şi privea propriul chip în oglindă, acesta începe să-i pară strain: „cu cât fixa mai mult oglinda, cu cât se recunoştea mai putin […] Străina aceea ciudată, cu o expresie de viaţă moartă – cine era?” Atunci când îşi priveşte părul îşi aduce aminte de viaţa de la pension, de copilărie şi adâncită în trecut „nu mai bagă de seamă că-i e somn, fiindcă chiar adormise pe scaun în faţa oglinzii, cu ochii înlăuntrul ei, cu ochi care nu vedeau, cu ochi care dormeau deschisi”. (*Femeia în faţa oglinzii*)

Manuela este personajul care poartă cu sine o lupă şi se recunoaşte ca fiind „o altfel”, de aceea „îi fu teamă să nu o vada cineva în faţa oglinzii. În timpurile care erau, oamenii ar fi socotit poate că e o crima să stai cu tine de vorbă în oglindă”, dar spre deosebire de alte femei care se îngrijesc, ea priveste „durerosul adevar” pentru că în realitate „fiecăruia dintre noi i s-a pus în mâini o mică oglindă în care să se privească pe el şi viaţa lui, apoi lumea şi viaţa ei, apoi timpurile în care s-au perindat”.

Motivul oglinzii este la fel ca şi cel al apelor adânci - miza autocunoaşterii, a meditaţiei şi introspecţiei; după cum sesiza Constantin Ciopraga, uneori privirea aceasta în interior riscă să devină obositoare prin insistenţă.[4] Motivul oglinzii ca mijloc de reflecţie este, de fapt, un pretext pentru discursuri ample, uneori criptice, care pornesc de la contemplarea trupului gol: „Se uita acum iar la cei doi boboci din oglindă, deopotrivă de albi, de crescuţi, de satinaţi, şi ochiul ei dezmierda mereu nemulţumit miezul celui pălit” şi sfârşesc cu meditaţii asupra lumii dimprejur: „prin ce mister al dezordinei cineva vede cu acceaşi privire în aceeaşi oglindă sau numai reflectarea lucrurilor exterioare, sau numai chipul său, şi uneori pe amândouă”. (*Femeia în faţa oglinzii*). Această privire împărţită se datorează unui „sistem de reflectare complicat, alcătuit dintr-o oglindă statică (cea cu mâner de os) şi una mobilă (cea de buzunar). Altfel spus, o lupă destinată autoscopiei şi un reflector plimbat prin cenuşiul evenimentelor dinafară”.[5]

Eliberarea de sub jugul privirii în oglindă cu alunecări în timp şi în spaţiu se produce atunci când acest obiect îi cade Manuelei de pe genunchi. „O ridică. Era spartă. Fără ciocnire, fără stridenţe. Fără glas, dintr-un punct adânc în marginea ei, porneau, nenumărate, dungile mute care îi stricau ovalul pur şi clar. Prin masca asta Manuela privi. Privi cu ochii deschişi tare, cu toată voinţa vederii adâncită în sticlă şi nu văzu înăuntru nimic, nici faţa ei, nici reflexul altor lucruri, numai un gol adânc care trăgea ochii ei după dânsul, un pustiu care întorcea privirei ei nimicul lui […] Atunci femeia fără de oglindă, cu o privire stângace, nouă, păienjenită, străină, se uita împrejur”.

Motivul oglinzii ne duce cu gândul la o posibilă alianţă cu batista pe care Herta Müller o invocă în discursul rostit la primirea Premiului Nobel pentru Literatură. Acest accesoriu aproape banal devine elementul simbolic ce o urmăreşte de-a lungul vieţii şi îi asigură în copilărie protecţia necesară, iar mai târziu refugiul în faţa vicisitudinilor vieţii. „–Ai o batistă? Mă-ntreba mama în fiecare dimineaţă la poarta casei mele înainte să ies în stradă. N-aveam. Şi

[3] Ovid. S. Crohmălniceanu: *Literatura între cele două războaie mondiale*, vol. I, Editura Universalia, Bucureşti, 2003, p. 253.
[4] Hortensia Papadat-Bengescu: *Opere*, vol. I, ediție critică și note de Eugenia Tudor, prefață de Constantin Ciopraga, Editura Minerva, București, 1972, p. XXX.
[5] Corina Ciocârlie: *Femei în faţa oglinzii*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1998, p. 28.

BDD-A22052 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

pentru că n-o aveam la mine, mă întorceam iar în cameră şi-mi luam una. Dimineaţa n-aveam niciodată batista la mine, fiindcă în fiecare dimineţă aşteptam această întrebare a ei […] În fiecare diminneaţă eram la poartă, o dată fără batistă şi-o a doua oară cu batistă. Abia apoi ieşeam în stradă, ca şi cum, odată cu batista, aş fi avut-o cu mine şi pe mama". În aceeaşi cuvântare scriitoarea rememorează momentul critic din perioada comunistă în care este alungată de la locul de muncă: „Cum nu puteam lipsi în nici un caz de la lucru, dar n-aveam un birou al meu, iar prietena mea n-avea voie să mă mai lase să intru în biroul ei, stăteam nehoărâtă pe casa scărilor. Am urcat şi coborât treptele de câteva ori – şi dintr-odată am fost iar copilul mamei mele, căci aveam o batistă. Pe care-am întins-o pe-o treaptă undeva între etajele unu şi doi, netezind-o cu palma să stea cum trebuie, şi m-am aşezat pe ea". Discursul Hertei Müller se încheie cu o întrebare

Hortensia Papadat-Bengescu aduce o notă de francă senzualitate…Când nu se exaltă pe sine, scriitoarea se apleacă asupra misterului feminin pentru a-l sfâșia. Nimeni n-a proiectat în literaratura noastră o lumină retorica: „Ar fi oare cu putinţă ca dintodeauna întrebarea despre batistă sa fi avut în vedere nu batista, ci acuta singuratate a omului?"[6]

În altă ordine de idei şi pentru personajul Manuela oglinda este cheia de bolta: „Când luase deunăzi – un an aproape de atunci – oglinda în mâini, lumea era aprinsă de războaie uriaşe, care luminau tot Apusul, şi la flacăra lor, mereu mai împresurătoare, Manuela privise mereu înainte în cristalul mic al oglinzii, icoana ei neînsemnată. Acum focul îi împresurase. Manuela îşi dăruia şi ea sufletul frământărilor patriei, dar fără să lase din mâini oglinda ei mică".

Nu putem să nu amintim oglinda fără să vedem în aceasta şi conlocutorul lui Narcis; în mod firesc se naşte întrebarea: Se lasă personajele feminine ale Hortensiei Papadat-Bengescu conduse de autofilie, sau nu? Freud consideră că narcisismul reprezintă o trasătură comună a tuturor oamenilor, o forma necesară de dragoste pentru că oamenii se nasc prea devreme; unii psihologi sunt de părere că narcisismul este o trăsătură definitorie a oricarei femei; problematica singurătăţii pe care o lansează Herta Müller în finalul discursului său, este pertinentă în cazul eroinelor Hortensiei Papadat-Bengescu; atunci când femeia din proza *Marea* declară „degeaba strigi nevoia ta celor ce nu vor să audă" o face dintr-o acută singurătate, deci privirea în oglindă şi iubirea de sine derivă şi din această trăire. Pe de altă parte iubirea propriei fiinţe este elogiată şi pentru că nu poartă vina faţă de nimeni aşa cum remarcăm în *Vis de femeie* „iubirea de mine nu doare inima nimănui! Ea e esenţa curată de suflet!"

Observăm cum privirea din care derivă motivul oglinzii, boala, singurătatea, căutarea fericirii, condiția femeii în societate, devin criterii *sine qua non* pentru autoare. Atunci când îi diagnostichează stilul, E. Lovinescu admite că autoarea este singura care a reuşit să dea noi valenţe sufletului feminin: „În mijlocul unei literaturi oarecum rituale, mai mult suspinată decât afirmată, literatura doamnei mai orbitoare asupra sufletului feminin ca această scriitoare…"[7]

În proza de început se profilează imaginea personajului desanguizat şi descarnat din care se desprinde cu uşurinţă *trupul sufletesc* după cum remarca Dana Dumitriu: „Personajul descris minuțios în mișcările lui sufletești nu are carnație, este transparent, trecem cu privirea prin el, fără să-i vedem chipul, așa cum trecem cu privirea prin noi înșine fără să ne vedem chipul".[8]

---

[6] Citatul a fost preluat din caietul *Herta Müller la Bucureşti (27-28 septembrie 2010)*, editat de Editura Humanitas Fiction şi Centrul de carte germană, 2010, p. 5, 20.
[7] E. Lovinescu: *Istoria literaturii române contemporane,* Editura Minerva, București, 1973, p. 239.
[8] Dana Dumitriu: *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, București, 1976, pp. 194-195.

BDD-A22052 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)

Femeia din proza de început a autoarei rămâne purtătoarea unei trairi, a unei idei, iar poveștile pe care le destăinuie nu reprezintă decât pivotul care permite descrierea stării care le traversează.[9] În fond, în primele volume asistam la imaginea pseudopersonajului creat și recreat în imaginația autoarei pentru a se regăsi pe sine; Bianca, Adriana, Alisia, Sephora, chiar și Manuela, Mamina sau d-na Ledru, nu reprezintă decât pretextul de la care se pleacă în discursul narativ, după cum remarca Nicolae Manolescu: „Ele sunt variante ale unui singur prototip. Fără biografie, fără individualitate: simple nume […] Și cum ar putea fi altfel, câtă vreme nici una dintre aceste eroine nu trăiește *în lume*: pentru toate lumea nu este decât proiecția ființei lor. Singura realitate de care au cunoștință este sufletul lor făcut sensibil, corporalizat".[10]. Conflictele lor sunt intrinseci și sunt devoalate sub forma monologului sau a dialogului. Pe acest fundal de spovedanie se creează un mic inventar de situații care vor fi pe deplin exploatate în proza de mare întindere.

Bibliografie:

Ciocârlie, Corina, *Femei în faţa oglinzii*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1998.

Cristescu, Maria-Luiza, *Hortensia Papadat-Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976.

Crohmălniceanu, Ovid. S., *Literatura între cele două războaie mondiale*, vol. I, Editura Universalia, Bucureşti, 2003.

Dumitriu, Dana, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1976.

Herta Müller la Bucureşti (27-28 septembrie 2010), caiet editat de Editura Humanitas Fiction şi Centrul de carte germană, 2010.

Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane,* Editura Minerva, Bucureşti, 1973.

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, vol. II, Editura Minerva, București, 1981.

Papadat-Bengescu, Hortensia, *Opere*, vol. I, ediție critică și note de Eugenia Tudor, prefață de Constantin Ciopraga, Editura Minerva, București, 1972.

Zaharia-Filipaş, Elena, *Studii de literatură feminină*, Editura Paideia, Bucureşti, 2004.

[9] Maria-Luiza Cristescu: *Hortensia Papadat-Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976, p. 29, 31.

[10] Nicolae Manolescu: *Arca lui Noe*, vol. II, Editura Minerva, București, 1981, p. 11.

BDD-A22052 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:45 UTC)